

Med. Et Jur.

KÜLÖNSZÁM

Praxisközösség?

Pro és kontra

2. oldal

A háziiorvosi praxisok
egészségügyi adatkezelése

11. oldal

Családon belüli erőszak
jeleinek felismerése

Mit tehet a háziorvos?

19. oldal

Családon belüli erőszak jeleinek felismerése

Mit tehet a háziorvos?

A családon belüli erőszak¹ egy nagyon összetett jelenség, több megjelenési formája lehetséges. Alapkövének tekinthetjük az erőszakos magatartást (amely testi, lelki vagy szexuális sérülést okoz), és azt, hogy az áldozat és az elkövető jól ismerik egymást (rokonok, hozzátartozók, együtt élnek vagy együtt éltek). Az erőszakos magatartás célja, hogy az elkövető a másik felet hatalmában tartsa, felette ellenőrzést és uralmat gyakoroljon. Az Országos Kriminológiai Intézet meghatározása szerint a családon belüli erőszak az együtt élő és egymással fizikai, érzelmi, anyagi, jogi függésben lévő személyek között megvalósuló erőszak, bántalmazás, visszaélés, amely magában foglalja a fizikai, szexuális, érzelmi bántalmazás vagy elhanyagolás valamennyi formáját.²

A háziorvos egy rendkívül fontos pont a családon belüli erőszakra utaló jelek felismerésében, mely jellemzően hosszú ideig rejtve maradhat, amennyiben az áldozat nem kap segítséget a bántalmazó kapcsolatból való kilépéshez, illetve az elkövető a magatartása megváltoztatásához. Ha a sértett már nagykorú, a háziorvosnak nincs feltétlen törvényi kötelezettsége a beavatkozásra, azonban segíthet az áldozatnak annak felismerésében, hogy senkinek sem kell túrni a bántalmazást. Az Emberi Jogok Európai Bírósága álláspontja szerint a családon belüli erőszak nem magánügy, minden államnak kötelessége az áldozatok védelme.³

A családon belüli erőszak jellemzői

AA családon belüli erőszak esetén mindig megjelenik egy agresszor és egy vagy több áldozat. Az erőszak áldozatait tekintve megkülönböztethetjük a házastárs/élettárs elleni, a gyermekek elleni és a családhoz tartozó idős vagy

beteg családtag elleni erőszakot. Bár a nagyfokú látencia miatt teljes körű statisztikák nem állnak rendelkezésünkre, valószínűsíthető, hogy a házastársak közötti fizikai erőszak áldozata az esetek döntő többségében a nő, a lelki terror elszenvedői inkább a férfiak. Továbbá megesisik az is, hogy a gyermek bántalmazza a szüleit,

de ez csak olyan kivételes esetben fordulhat elő, amikor a szülők betegek, idősek vagy mozgáskorlátozottak és a gyermek is elég nagy és erős már. Az előfordulás gyakoriságára tekintettel a „*férfi a bántalmazó, a nő és a gyermekek az áldozatok*” tipikus esetét vehetjük alapul, amikor családon belüli erőszakról szövelünk, hiszen a sta-

tisztikai adatok szerint az elkövető az esetek 87%-ában férfi.⁴

Lenore Walker szerint⁵ a bántalmazás rendszerint ciklikusan ismétlődik, van egyfajta forgatókönyve. Mindig van egy „*vihar előtti csend*”, amikor látszólag minden rendben zajlik, de a családtagok már tudják, hogy hamarosan bekövetkezik a „*vulkán kitörése*”, amikor az elfojtott frusztráció a felszínre tör. Ezt követi a „*mézeseteknek*” nevezett időszak, amely szép lassan, észrevétlenül vált át a „*vihar előtti csend*” szakaszába, és ebből az ördögi körből nincs kiszállás. A mézesetek arról szólnak, hogy az erőszaktevő a történetek után megbánja tettét, fél, hogy a családja el fogja hagyni, ezért megígéri, hogy megváltozik és ezen túl minden más lesz.⁶ Sajnos ez az állapot sosem tart néhány napnál vagy hétnél tovább. Tekintettel arra, hogy az erőszaknak minden esetben azonos a dinamikai alapja, amennyiben valamelyik formája már előfordult, akkor számítani lehet arra, hogy a történetek csak eszkalálódni fognak, hamarosan egyre súlyosabb megnyilvánulásoknak lehetünk tanúi. Ezért nagyon fontos az első jeleket komolyan venni és ezekre odafigyelni, illetve megoldani, mert a súlyosbodás így elkerülhető.⁷

A családon belüli erőszak megjelenési formái

A fizikai erőszak körébe tartozik mindenfajta szándékos fizikai bántalmazás: verés, ütés, rúgás, hara-

pás, fegyverrel való megsebesítés, megégetés, leforrázás, megrázás, megragadás, falhoz nyomás, földre vagy ágyra lökés. De akár olyan extrém dolgok is, mint hajhúzás, megharapás, megkötözés, a partner bezárása, kizárása, étel és ital megvonása, tisztálkodástól való eltiltás, fűtés, villany vagy víz elzárása.⁸ A pszichikai erőszak körébe tartozik a rendszeresen ismétlődő kötekedés, sértegetés, fenyegetés, becsmérlés, megalázás, megszegyenyítés, gúnyolás, kritizálás, érzelmi zsarolás. A sértegetés során az agresszor folyamatosan és fölényesen kritizál. Akár alappal, akár alap nélkül teszi azt, célja a rombolás, a megalázás, hogy a másik minél kisebbnek, méltánytalanabbnak és hitványabbnak érezze magát, hogy elhiggye, semmi módon nem méltó arra, hogy szeressek. Sok esetben megelőzi vagy kíséri a fizikai erőszakot, de önmagában is előfordulhat. Alapvető célja az, hogy az áldozat önértékelését szétzúzza, és ezt a célt sajnos mindig el is éri. Az áldozat egy idő után leértékeli önmagát, szinte jogosnak érzi a vele történeteket. A pszichikai terror körébe tartozik továbbá a reprodukciós jogok korlátozása is (nem kívánt gyermek vállalása vagy abortuszra kényszerítés), amely szintén komoly lelki sebeket okozhat.⁹

A szexuális erőszak mozgatórugója általában nem a leküzdhetetlen nemi vágy, hanem az áldozat akaratának megtörése, megalázása, alárendeltségének éreztetése. A szexuális erőszak áldozata többnyire

nő vagy gyermek, de elvileg férfi ellen is irányulhat, bár lényegesen ritkábban. A nők sok esetben nem panaszkodnak férjük erőszakos szexuális magatartására, ezért a házasságon vagy párkapcsolaton belül elkövetett erőszakos többnyire titokban marad, ha végül mégis napvilágra kerülnek a történetek, akkor azt nagyon nehéz bizonyítani. A nők sokáig nem szólnak, mert a mai napig élnek azok a társadalmi előítéletek, hogy az asszony házastársi kötelessége a férfi szexuális igényeinek kielégítése.

A családon belüli erőszak körébe tartozik a gazdasági függőségben tartás és az elidegenítés is. A kettő rendszerint együtt jár, az elkövető tulajdonának tekinti áldozatát és ennek megfelelően is viselkedik vele. Szélsőséges módon korlátozza a másik szabadságát: meghatározza, hogy kivel találkozhat, melyek a napi teendői, mikor, kivel és milyen célból hagyhatja el az otthonát. Általában gyanakvó, paranoid és féltékeny magatartás társul hozzá. Mivel az áldozatnak egy idő után még arra is engedélyt kell kérnie, ha el akarja hagyni a lakást, szép lassan minden baráti és családi kapcsolata megszűnik. Ez a bántalmazó számára azért kifizetődő, mert az áldozat így nem tud kihez segítségért fordulni. Jellemző, hogy megfenyegetik az áldozatot, hogy ne merjen segítséget kérni, nem engedik el orvoshoz, bezárva tartják a lakásban, vagy mindenhova elkísérik.¹⁰ A gazdasági függőben tartást is

igen könnyen ki lehet alakítani, amennyiben az áldozat nem rendelkezik saját jövedelemmel.

Miért tűr az áldozat?

A probléma megoldásakor nehézséget jelent, hogy a bántalmazott nő az esetek döntő többségében nem hagyja el az őt bántalmazó férfit, vagy ha igen, akkor visszatér hozzá. Szinte soha nem tesznek a férfi ellen feljelentést, ha valamilyen hirtelen felindulásból mégis elmennének a rendőrségre segítséget kérni, pár nap alatt megbánják és visszavonják a feljelentést. Ilyenkor a hatóságok tehetetlenek. Amennyiben a férfi olyan súlyos bűncselekményt követ el, hogy a büntetőeljárás megindításához már nincsen szükség az áldozat feljelentésére, a nő akkor se menekül el, ha megtehetné. Azért, mert retteg a bosszújától, mert a férfi már olyannyira izolálta őt, hogy nincs hova mennie, a barátaival és a családjával a kapcsolata már régen megszakadt. Mert anyagilag a férfira van utalva, nincsen vagyona, munkája és még lehet, hogy iskolai végzettsége és tapasztalata sem. A gyermekeit egyedül nem tudná tisztességesen eltartani, nem akarja őket elhagyni, ezért inkább szenved. Úgy érzi, hogy a hatóságok nem értik meg a problémáját. Való igaz, hogy egy

olyan ember számára, aki soha nem volt kénytelen elszenvedni azt, amelyeken ezek az asszonyok keresztülmennek, tényleg érthetetlen, hogy egyáltalán miért kötötte össze azzal a férfival az életét, miért szült neki gyermeket és miért nem hagyta már ott az első pofon után. Továbbá megesik az is, hogy a büntető eljárás azért nem indul el, vagy folyik tovább, mert az elkövető megfenyegeti az áldozatot, megfélemlíti és a bűncselekmény elkövetése nem bizonyítható.

Ez egy ördögi kör. Az asszonyok nem mernek, vagy nem akarnak segítséget kérni a fent említett okok miatt, a feljelentéseiket – a férfi állandó fogadkozásai vagy fenyegetése miatt – rendszeresen

„A probléma gyökere nagyon mélyen rögzült, és ezt kellene megértenie mindenkinek, akik segíteni próbálnak az áldozatoknak. A bántalmazott asszonyok szinte kivétel nélkül gyerekkorukban is átélték az állandó rettegést, a szorongást.”

visszavonják. A probléma gyökere nagyon mélyen rögzült, és ezt kellene megértenie mindenkinek, akik segíteni próbálnak az áldozatoknak. A bántalmazott asszonyok szinte kivétel nélkül gye-

rekkorukban is átélték az állandó rettegést, a szorongást. Az állandó kiszámíthatatlanság és stressz miatt az önértékelésük rendkívül alacsony és úgy érzik, hogy férfi nélkül mindenre alkalmatlanok, igazi megérett segítség nélkül soha nem fognak kitörni ebből az ördögi körből. Soha véget nem érő játszmákba¹¹ bonyolódnak, hogy gyerekkoruk torz, gyötrelmes viszonyait felnőttfejjel is újraélhessék, és ezzel saját kiszolgáltatottságukat, jelentéktelenségüket önmaguk előtt is folyamatosan bizonyítsák. *„Ez nem azt jelenti, hogy szándékosan kötik össze az életüket egy bántalmazóval, mert szenvedni akarnak, éppen ellenkezőleg. Menekülni szeretnének a szülői házból és abban reménykednek, hogy a szeretet és gondoskodás, amelyet majd ők adnak a férfinak, le fogja csillapítani és mellettük másképp fog viselkedni.”*¹² Először tehát meg kell értenünk, hogy mi zajlik a bántalmazott nők lelkében és utána segítő kezet nyújtani nekik.

Mit tehet a házi orvos, amennyiben családon belüli erőszak jeleit tapasztalja?

A fent ismertetett lélektani jellemzők miatt a házi orvos nincs könnyű helyzetben, ha segíteni szeretne az áldozatnak. A beteg – amennyiben egyáltalán orvos-

hoz fordul – jellemzően tagadja a sérülések keletkezésének valódi okát, még akkor is, ha a bántalmazója aktuálisan nincs jelen. Még nehezebb, ha a beteg panaszai csak közvetetten kapcsolódnak a bántalmazáshoz, azaz azokat a lelki bántalmazás miatti állandó stressz okozza (gyomorfekély, hasi görcsök, angina, fejfájás, depressziós, szorongásos tünetek).¹³

A Btk. 212/A § (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmény megvalósulása esetén az orvos nem sok mindent tehet, hiszen a cselekmény csak magánindítványra üldözendő, azaz az áldozatnak magának kell feljelentést tennie a cselekmény elkövetésétől számított 30 napon belül. Mint láttuk,

az áldozat többnyire nem akarja a hozzátartozó felelősségre vonását. Ebben az esetben legfeljebb annyit tehetünk, hogy tájékoztatjuk a páciensről, hol kérhet és kaphat segítséget,¹⁴ továbbá arról, nincs egyedül, létezik olyan intézmény, amely képes őt megvédeni az elkövetőtől, és a kapcsolatból való kilépéshez, az életben való továbblépéshez is segítséget nyújt. Segítséget kaphat a következő helyeken: Áldozatsegítő Központ, Kríziskezelő Ambulanciák, Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat, Áldozatsegítő vonal, Bántalmazottak segélyvonala, krízisközpontok, titkos menedékházak, a megyei kormányhivatalokban működő területi áldozatsegítő szolgálá-

tok, bírósági ügyfélszolgálatok, bírósági ügyfélszolgálatok, bírósági ügyfélszolgálatok. Mindezek mellett civil szervezetekhez is fordulhat, mint például a Nane, a Patent. Fontos tudatosítani benne, hogy amit átélt, az semmiképp sem elfogadható, a kapcsolati erőszak bűncselekmény. Nagyon fontos, hogy ennek során kerüljük a lekezelő bánásmódot, a kiszolgáltatottság érzékeltetését, mert a traumatizált áldozat számára ez újabb megaláztatást jelent.¹⁵ Gyakran a legtöbb, amit tehetünk, hogy biztosítjuk őket afelől: itt vagyunk, ha beszélni akarnak. Hogy figyelünk rájuk, megkérdezzük, mi van velük vagy hogy segíthetünk-e valamiben. Hogy ha egyszer lesz erejük, bátorságuk megszólalni, segítséget kérni, akkor tudják, van kitől.



„Minél kevésbé hagyjuk magára az áldozatot, annál kevésbé kiszolgáltatott, és annál kevesebb hatalma van felette a bántalmazójának. Az elkövetők általában félnek a külvilág véleményétől, attól, hogy kiderülnek a tetteik, gyakran nagyon fontos nekik a társadalmi megítélés.”¹⁶

Fontos, hogy nem szabad az áldozatot a bántalmazó elhagyására vagy más konkrét cselekményekre biztatni, hiszen az életével kapcsolatos döntéseket magának kell meghoznia. Minden esetben érdemes azonban precízen dokumentálni, és az áldozat részére ambuláns lapon átadni a tapasztaltakat. Elegendhetetlen a sérülések pontos leírása, esetleg fényképek készítése, az áldozat által elmondottak pontos leírása,¹⁷ hátha később szükség lesz rá. Látellelet csak abban az esetben köteles kiállítani az orvos, ha a beteg (vagy hozzátartozója) azt kifejezetten kéri.¹⁸ A látellelet kiadásának díját kormányrendelet szabályozza.¹⁹

A (2) bekezdésben megfogalmazott súlyosabban minősülő esetekben a bántalmazásnak többnyire már látható nyomai vannak, ezen esetekben nem szükséges magánindítvány, a cselekmény hivatalból üldözendő. Súlyos bántalmazás (és sérülés) észlelése esetén az orvosoknak jelzési, jelentési kötelezettsége van. Az érintett személy első ízben történő orvosi ellátásakor, ha az érintett 8 napon túl gyógyuló sérü-

lést szenvedett és a sérülés feltehetően bűncselekmény következménye, a kezelőorvos a rendőrségnek haladéktalanul köteles bejelenteni

„Minden esetben érdemes azonban precízen dokumentálni, és az áldozat részére ambuláns lapon átadni a tapasztaltakat. Elegendhetetlen a sérülések pontos leírása, esetleg fényképek készítése, az áldozat által elmondottak pontos leírása,¹⁷ hátha később szükség lesz rá.”

az érintett személyazonosító adatait. Az adattovábbításhoz az érintett, illetve az adattal kapcsolatosan egyébként rendelkezésre jogosult beleegyezése nem szükséges.²⁰

A hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távollattartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény (a továbbiakban: Tvtv.) 2. § (1) bekezdése a hozzátartozók közötti erőszak megelőzéséhez kapcsolódó feladatot ellátó személyek és intézmények között sorolja fel az egészségügyi szolgáltatást nyújtókat, a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatókat, a közoktatási intézményeket, a gyámhatóságot, a rendőrséget, az ügyészséget, a bíróságot, a pártfogó felügyelői szolgálatot, az áldozatsegítés és a kárenyhítés

feladatait ellátó szervezeteket, a menekültügyi szerveket, az egyesületeket és alapítványokat. A 2. § (2) bekezdése kimondja, hogy az (1) bekezdésben meghatározott intézmények és személyek kötelesek jelezni a családvédelmi koordinációért felelős szervnek,²¹ ha hozzátartozók közötti erőszak veszélyét észlelik, a (4) bekezdés szerint pedig a hozzátartozók közötti erőszak megelőzése és a bekövetkezett, hozzátartozók közötti erőszak ártalmainak csökkentése érdekében kötelesek egymással együttműködni és egymást kölcsönösen tájékoztatni.

Amennyiben a hozzátartozók közötti erőszaknak a gyermek is szemtanúja, azt úgy kell tekinteni, hogy ő is veszélyeztetett, mintegy a bántalmazás ellene is irányul. Ha bármely szerv vagy személy erre vonatkozó jelzést tesz, a családvédelmi koordinációért felelős szerv vagy a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjaként megjelölt személy/intézmény kötelezettsége visszajelezni a megtett intézkedésekről és a gyermek érdekében hivatalból eljárni. A Tvtv. 2. § (5) bekezdése szankciókat helyez kilátásba (fegyelmi felelősségre vonás), ha a gyermekvédelmi jelzőrendszeri tag a jelzési és együttműködési kötelezettségnek nem tesz eleget.²² Fegyelmi felelősségre vonásra abban az esetben kerülhet sor, ha a

